

Karpatské iluze, mýty a realita

29.8.2024 - | Vojenský historický ústav Praha

Vrchní ředitelka Radka Konderlová poukázala na hrdinství československých a sovětských vojáků poukázala. Na obsazeném území se však sovětsí vojáci často chovali více jako dobyvatelů, než jako osvoboditelé. Nedobrovolná ztráta Podkarpatské Rusi je toho důkazem.

Celý proces pak završil nástup komunistů k moci, který do područí Sovětského svazu přivedl nejen Československo, ale i celou východní Evropu. Brigádní generál P. Lipka zdůraznil, že Slovenské národní povstání i Karpatsko-dukelská operace byly od samého počátku tvrdou zkouškou morálky a vojáci v nich ukázali svou vůli, odvahu a odhodlání. Armáda České republiky pokračuje v odkazu hrdinů od Dukly. Sedmá mechanizovaná brigáda nese čestný název Dukelská a v současné mezinárodní situaci je jedním z klíčových úkolů AČR její modernizace, aby dosáhla plné bojeschopnosti. „To je faktický závazek vůči našim spojencům v NATO i ten morální vůči bojovníkům z Karpat“, uvedl.

Výstava, kterou připravili ji historikové Vojenského historického ústavu Praha Mgr. Tomáš Jakl, PaedDr. Jindřich Marek a PhDr. Jiří Plachý, Ph.D. je rozdělena do tří tematických celků.

Druhá polovina roku 1944 probíhala po spojenecké invazi v Normandii a mohutné operaci Bagration již zcela ve znamení neodvratitelné porážky nacistického Německa a jeho spojenců. Východní fronta se nezadržitelně blížila k hranicím Slovenska. Před slovenskými politiky se otvíraly dvě možnosti. Setrvat po boku s hitlerovským Německem nebo přejít na stranu Spojenců a aktivně se podílet na obnově československé státnosti.

Přípravy na povstání probíhaly již od počátku roku 1944. Nepodařilo se je však zkoordinovat s akcemi sovětské velení. Slovenský odboj vyslal dokonce na počátku srpna 1944 letecky dvě mise na sovětskou stranu, která však následující týdny zcela promarnila. Plány organizátorů povstání se značně zkomplikovaly poté, co německé jednotky nečekaně začaly obsazovat slovenské území kvůli akcím sovětských partyzánů, kteří se zcela vymkli kontrole, čímž zcela zkřížili plány organizátorů povstání. Východoslovenské divize, jež měly obsadit karpatské průsmyky a umožnit průchod Rudé armádě a 1. čs. armádnímu sboru v SSSR, byly odzbrojeny. Povstalecké území tak zůstalo odříznuto. Vojáci 1. čs. armády na Slovensku bojovali dva měsíce statečně a houževnatě proti německým okupantům, ale tlaku nepřítele, který měl značnou převahu v těžkých zbraních, nakonec neodolali. Porážku neodvrátily ani sovětské a americké letecké dodávky zbraní a materiálu, ani nasazení 1. československého samostatného stíhacího leteckého pluku v SSSR a 2. čs. paradesantní brigády v SSSR na povstaleckém území.

Klíčovou podmínkou pro vítězné zakončení Slovenského národního povstání byl rychlý přechod Rudé armády přes Karpaty. Plán útoku 1. ukrajinského frontu přepočítával, že 38. armáda dobude Prešov čtvrtý den po zahájení operace. Přes obětavost a hrdinství sovětských a československých vojáků v Dukelském průsmyku pozemní koridor k 1. československé armádě na Slovensku nikdy nevznikl. Další boje nabyly vleklého charakteru a měly nečekaně těžký průběh.

Sovětským velením zpravodajsky, strategicky i takticky naprosto zpackaná operace si vyžádala životy tisíců životů sovětských vojáků a více než jeden a půl tisíce životů československých vojáků. Po porážce Slovenského národního povstání přešla 38. armáda 1. ukrajinského frontu 28. října do obrany. Němci se 25 listopadu stáhli na obrannou linii na řece Ondavě a další boje zde pokračovaly až v lednu 1945.

Na sklonku října obsadili vojáci sovětského 4. ukrajinského frontu Podkarpatskou Rus. Šlo však o osvobození nebo o obsazení tohoto území, táží se oprávněně autoři výstavy. Prvořadým cílem politiky Edvarda Beneše se po 15. březnu 1939 stala obnova nezávislého Československa v předmnichovských hranicích. Podkarpatská Rus tak byla již od počátků našeho zahraničního odboje považována za integrální součást republiky. Intenzivní činnost čs. vládní delegace směřující k poválečné obnově země však narážela na svévoli sovětských velitelů. Za asistence důstojníků Rudé armády provedeny čistky v řadách členů národních výborů, v nichž rozhodující slovo získaly prosovětské živly. Bylo znemožněno provést měnovou reformu a zavést do oběhu československou korunu, zcela v rozporu s čs. právním řádem probíhaly násilné odvody místních obyvatel (tedy československých občanů) do Rudé armády. Za přímé podpory Moskvy se rozvíjelo separatistické hnutí požadující připojení Podkarpatské Rusi k SSSR.

Na konci prosince 1944 Sověti definitivně odhodili masku nezúčastněné třetí strany a přispěchali svým místním loutkám na pomoc. Na příkaz velení IV. ukrajinského frontu byly zrušeny některé útvary československé armády jako „ilegální“ (!). Po incidentu v Chustu, kdy byly obsazeny a vydrancovány úřadovny a čs. vojenských velitelství, sovětské představitelé „doporučili“ čs. vládní delegaci, aby okamžitě odjela na Slovensko, vzhledem k tomu, že její přítomností místní obyvatelstvo „provokuje“.

Mimořádně ponižující způsob, kterým si Sovětský svaz přisvojil téměř desetinu československého území, šokoval prezidenta Beneše i další londýnské politiky. Navíc se nezdálo jako nepravděpodobné, že by takový scénář nemohl být uplatněn i na Slovensku. Již v únoru 1945 byl ostatně obsazen východoslovenský Čop a jeho okolí. Zároveň byly podporovány separatistické tendence mezi Rusíny žijícími na slovenském území. Za této situace nezbývalo nic jiného než se s anexí Podkarpatské Rusi smířit.

Kolem Slovenského národního povstání, Karpatsko-dukelské operace a vývoje na Podkarpatské Rusi vznikly po roce 1945 četné zideologizované mýty, které měly tehdejší československou veřejnost přesvědčit o tom, že vše se událo v podstatě správně a že za všemi problematickými „úspěchy“ stáli komunisté a za zjevné neúspěchy mohl demokratický (dobovou rétorikou buržoazní) odboj. Historická realita je však vždy jen jedna...

<https://www.vhu.cz/karpatske-iluze-myty-a-realita>